

Arnon Grunberg

Nu!

M-am întrebat adesea care este folosul comemorărilor, al adunărilor precum aceasta. Comemorăm pentru că așa ne cere tradiția sau este vorba de mai mult decât atât?

Primăvara trecută, în timpul unei prelegeri despre opera lui Marga Minco și război – nu știu dacă războiul mă urmărește pe mine sau eu sunt cel care urmărește războiul –, am spus că actul comemorării ar trebui să fie mai mult decât un ritual, că ar trebui să poarte în sine o dorință de cunoaștere și că, de aceea, locurile comune sunt inamicul unor ritualuri de comemorare pline de semnificație. Am înțeles de asemeni că celălalt loc comun, cum că de-acum știm istoria despre război și evrei, a devenit tot mai sonor; un loc comun arogant, care pleacă de la ideea că cunoașterea noastră este perfectă, că ne putem desprinde de trecutul relativ recent.

Să spui că cunoști trecutul este de obicei un refuz de a lua cunoștință de el. Și cine nu-și cunoaște trecutul nu este condamnat atât să-l repete, cât să nu știe cine este. Nimic nu-i face pe oameni să-și dorească mai mult o identitate de nezdruncinat ca bănuiala chinuitoare că habar n-au cine sunt. Și, de multe ori, propria identitate de nezdruncinat, refuzul de o aborda ludic fac din celălalt un străin desăvârșit și un inamic absolut.

După prelegerea despre Minco a venit la mine un psihoterapeut și mi-a spus că avem nevoie de ritualuri și locuri comune ca să nu ni se facă lehamite de comemorări, că trebuie să ținem trecutul la distanță ca să nu ne distrugă.

Desigur, dar dacă nu ni se face deloc lehamite de acel secol al XX-lea, mă tem că nu s-a comemorat nimic, ca să nu mai spun că nu s-a înțeles absolut nimic.

Să nu ți se facă lehamite ar putea fi uneori un simptom al privitului în altă parte, al negării. Dacă negăm că bolile secolului trecut, cel al totalitarismului industrializat, al antisemitismului degenerat până la genocid, al rasismului biologic, sunt adânc înrădăcinate în cultura noastră, atunci nu știm cine suntem. Și tocmai de aceea suntem dispuși să-i ascultăm pe seducătorii care vin să ne spună cine suntem și de cine trebuie să ne temem.

Actul comemorării este întotdeauna și un mod de a arăta cine nu vrei să fii, dar cine crezi că poți deveni totuși. Nici o comemorare fără această înspăimântătoare bănuială, nici o comemorare plină de semnificații fără spaima întemeiată că suntem viitorii făptași și acoliții lor.

Actul comemorării presupune constatarea că trecutul nu este încheiat, conștientizarea faptului că pântecul care a născut al Treilea Reich este încă fertil.

Cenzura și excluderea nu sunt un răspuns la acea fertilitate – este o realizare că trăim într-o țară în care autoritățile nu ne spun ce este gândire morală și imorală. Însă asta nu înseamnă că trebuie să poată fi depășită orice limită. După 1945, din motive întemeiate, anumite tabuuri și-au făcut treptat loc în cultura noastră; încălcarea unui tabu nu este întotdeauna o eliberare, uneori este doar un recul.

Această comemorare est întotdeauna și un avertisment.

Povestea supraviețuitorilor, a celor care s-au întors din lagărele de concentrare, evrei, roma, sinti, adversari politici, printre care mulți comuniști și social-democrați, este o poveste a unor excepții. Cele mai multe victime au părăsit lagărul pe coș. Mama a fost o excepție; părinții ei, bunicii mei, nu. Să comemorezi înseamnă în același timp să vorbești în numele morților, iar să vorbești în numele morților nu se poate decât dându-le cuvântul martorilor oculari. Vreau să dau cuvântul unui martor ocular care a fost foarte aproape de morți, Filip Müller, un evreu slovac, membru al comandoului special de la Auschwitz-Birkenau.

Comandoul special era format cu precădere din evrei și era însărcinat cu scoaterea cadavrelor din camerele de gazare, tăierea părului cadavrelor, extragerea dinților de aur din gurile cadavrelor, incinerarea cadavrelor. Cei mai

mulți membri ai comandoului special erau uciși după câteva luni. Ultimul comando special de la Auschwitz s-a răzvrătit în toamna lui 1944, aproape toți membrii comandoului fiind omorâți.

Müller scrie în memoriile sale despre câteva familii evreiești care, în condiții mizerabile, au stat ascunse în niște buncăre din apropierea micii localități poloneze Sosnowiec. Din cauza plânsetelor copiilor, SS-ul le-a dat de urmă.

Au fost duși la Auschwitz. Femeilor și copiilor li se cere să se dezbrace – procedura normală. Însă nu sunt gazați, ci împușcați, ceea ce este neobișnuit. Müller nu explică de ce.

Poate că în acel moment nu erau îndeajuns de mulți oameni să umple camerele de gazare, Zyklon B-ul nu trebuia risipit. Mașina de ucis nazistă a fost, pe lângă toate celelalte, și o chestiune economică, un jaf gigantic, în cadrul căruia uciderea deținuților și eliminarea cadavrelor trebuiau să se desfășoare cât mai eficient posibil.

Femeile goale, împreună cu copiii lor, stau în fața zidului de execuție. Müller scrie apoi despre o femeie cu copilul ei în brațe: „Între timp, Voss, călăul, le dădea târcoale cu o armă de calibru mic, căutând la copil un loc potrivit spre care să-și îndrepte arma. Când și-a dat seama ce se întâmplă, mama disperată a făcut pe dracu-n patru ca să-și țină copilul în afara bății armei ucigașe. A încercat cu disperare să acopere cu brațele și mâinile fiecare loc expus al corpului copilului ei.

Atunci, liniștea a fost brusc străpunsă de câteva împușcături. Copilul fusese izbit în piept dintr-o parte. Simțind sângele copilului ei curgându-i pe corp, mama și-a pierdut stăpânirea de sine și i-a aruncat copilul în față ucigașului când acesta tocmai își îndreptase țeava spre ea. Derutat, Oberscharführer-ul Voss rămăsese stană de piatră. Când a simțit pe față sângele cald încă, a scăpat arma jos și și-a frecat fața cu mâna.”

Spune multe faptul că știm acum numele Oberscharführer-ului, însă nu știm numele acelei femei și al acelui copil și, probabil, nu-l vom afla niciodată. Dacă actul comemorării este și dorință de cunoaștere, atunci detaliile sunt importante, cunoașterea constă din detalii, atunci nu ne putem permite să spunem că nu vrem să auzim anumite detalii, fiindcă ne tulbură somnul.

Scena cu această femeie aruncându-și copilul aproape mort în fața Oberscharführer-ului Voss a fost precedată de alegeri, dispoziții oficiale, acțiuni ale unor complici docili sau mai puțin docili, dintre care cei mai mulți n-au fost niciodată într-un lagăr de concentrare, n-au omorât niciodată pe nimeni. Spunând toate acestea, e bine să ne dăm seama că, după terminarea războiului, nu doar germanii au fost cei care au spus că n-au știut, că n-au făcut altceva decât să respecte ordinele.

Cercetătorul literar Samuel Dresden scrie în studiul său *Prigoană, exterminare, literatură* despre o întâmplare relatată de scriitorul K. Tzenik, pseudonim al lui Yehiel De-Nur. Un grup de țigănci și copii de țigan sunt aruncați de vii într-o groapă de la Auschwitz, deoarece crematoriile sunt suprasolicitate. Unui deținut neerlandez i se comandă să verse kerosen peste oamenii din groapă. Refuză și, cu lovituri de picioare, este împins el însuși de viu în groapă. „Strigățul ‚Nee! Nee!’ (Nu! Nu!) în neerlandeză încă îi mai răsună scriitorului în urechi”, notează Dresden.

Mama a ajuns la Auschwitz în toamna lui 1944, la puțin timp după revolta comandoului special, despre care n-a aflat nimic. Ea însăși spunea că a fost fericită la Auschwitz, pentru că acolo avea speranță, speranța a pierdut-o abia după eliberare, când și-a dat seama de dimensiunea catastrofei.

S-a născut în 1927 la Berlin. În 1939 a călătorit împreună cu părinții pe vasul devenit celebru St. Louis de la Hamburg spre Cuba, însă Cuba a închis granițele, America a închis granițele, Canada a închis granițele, astfel încât a nimerit împreună cu părinții ei în Țările de Jos.

Tata, născut și el tot la Berlin, în 1912, a supraviețuit războiului trăind la diverse adrese clandestine. A trebuit de multe ori să se dea drept soldat dezertat din Wehrmacht pentru a căpăta o adresă clandestină. El povestea puțin, iar când o făcea, era, de fapt, ceva întâmplător, spus în treacăt, însă am aflat că unul dintre oamenii care îl ascunsese pare-se că i-ar fi spus după război: „Dacă am fi știut că ești evreu, nu te-am fi lăsat înăuntru.” Cu o familie la care stătuse ascuns în Rotterdam a ținut legătura. O dată pe an mergea împreună cu mine la ei. Aveau șoareci albi într-o cușcă mică.

Apoi mai era un negustor de heringi care-și avea dugheana lângă Bursă, pe strada Rokin din Amsterdam. Deși locuiam în alt cartier, în Rivierenbuurt, tata

lua tramvaiul 25 și se ducea la acel negustor de heringi, fiindcă îl cunoștea încă din război; negustorul de heringi fusese în mișcarea de rezistență împotriva ocupației germane. Uneori îl însoțeam pe tata. Deși trebuie să se fi cunoscut bine din război, nu-și spuneau niciodată cu adevărat ceva, nu vorbeau decât despre heringi.

Acesta a fost războiul pentru mine cât am fost copil: șoareci albi într-o cușcă mică, un negustor de heringi lângă Bursă, fericirea de la Auschwitz.

Nu m-am gândit atunci că vreo câteva decenii mai târziu, în calitate mea de editorialist al unui ziar neerlandez, aveam să primesc un șir de e-mail-uri de un antisemitism nerușinat. Credeam că era un tabu prea mare. A fost o naivitate. Și, dacă despre anumite grupuri de populație se vorbește într-un mod care trimite cu gândul la cea mai sumbră perioadă din secolul al XX-lea, dacă acest lucru a devenit ceva obișnuit, e logic și ca, mai devreme sau mai târziu, să se vorbească din nou în același mod și despre evrei.

Pentru mine a fost limpede de la bun început: dacă ei vorbesc despre marocani, atunci vorbesc despre mine.

„Nu pot să înțeleg, nu pot să suport ca un om să nu fie judecat după ceea ce este el, ci după grupul din care întâmplător face parte”, îi scria Prima Levi traducătorului său german în anii '60 ai secolului trecut.

Cuvinte pe care ar trebui să le repetăm în fiecare săptămână, ba poate chiar în fiecare zi, fie doar și numai pentru a ne aminti cât de toxice pot fi cuvintele. Ceea ce se sfârșește cu un neerlandez silit să toarne kerosen peste femeii și copii vii, a început cu niște cuvinte, cu niște discursuri ținute de politicieni. Cred că tocmai în aceste vremuri secularizate le revine parlamentarilor, miniștrilor o răspundere specială, aceea de a da un exemplu bun, de a nu lăsa să se transforme cuvântul în otravă, de a înțelege întotdeauna bine că statul este necesar, însă reprezintă totodată un rău potențial care, cu o dezinvoltură nepăsătoare, poate zdrobi oameni, grupuri de populație.

Femeia care și-a aruncat copilul aproape mort în fața Oberscharführer-ului Voss ne avertizează.

Neerlandezul care a strigat „Nu! Nu!”, refuzând să toarne kerosen pe femeii și copii în viață, pentru ca apoi să fie împins el însuși în foc cu lovituri de picioare, ne avertizează.

Traducere de Gheorghe Nicolaescu

Această traducere s-a realizat cu sprijinul acordat de Fundația Neerlandeză pentru Literatură, în cadrul proiectului internațional „Prin traduceri, pentru o societate mai bună”.